

Mítoszok, mitológia

Gilgames

Mai tudásunk szerint az emberiség egyik első epikus műve, a mezopotámiai sumer kultúra fő alkotása, a *Gilgames* eposz (hősköltemény). Az első kiséposzok sumer nyelven keletkeztek még a Kr. e. 4–3. évezred fordulóján. A sumer hősepika központi témája az uruki mondakörből ered. *Uruk* (a mai Dél-Irak területén) dél-mezopotámiai város, a Kr. e. 4–3. évezred mezopotámiai kultúra egyik vezető ereje volt. Gilgames, a város királya a Kr. e. 27. században élt, s személye körül gazdag epikus hagyomány kristályosodott ki. – Az első akkád nyelvű *Gilgames* eposzt a sumer epikus ciklus alapján valószínűleg az óbabiloni korban, a Kr. e. 19–18. században írta egyetlen zseniális költő. Az eposz legteljesebb, akkád nyelvű klasszikus formája, az újasszír kiadás a Kr. e. 8. század végén keletkezhetett. Ez a szöveg maradt ránk *Assurban-apli* (Kr. e. 669–626), az utolsó nagy asszír uralkodó híres ninivei „könyvtárának” 12 ékírásos agyagtábláján.

Az eposz Gilgames királyfi hősi harcait, a halhatatlansáért, az örök életért folytatott küzdelmeit mondja el. *Aruru* istenasszony formálta Uruk városának királyát, Gilgamest, ki „kétharmadrész-isten, egyharmadrész-ember”. Népét zsarnokian leigazza, velük építteti fel Uruk bástyafalait. Az istenek – a nép panaszát meghallgatva – megteremtik *Enkidut*, hogy ő mérkőzzék meg Gilgamessel. *Enkidu*, a vadember rettegésben tartja a pásztorokat és a vadászokat. Elküldenek hozzá egy gyönyörű templomi örömlányt. A szerelem emberi szenvedélye „civilizálja” *Enkidut*, legyőzi benne az állatot, s hagyja magát Urukba vezetetni. A nép abban reménykedik, hogy *Enkidu* legyőzi Gilgamest, s így megszabadulhatnak a zsarnoktól. A két hős megmérkőzik, de nem bírnak egymással, s inkább testvéri barátságot kötnek. Hőstettek sorát hajtják végre együtt: ijesztő fenevadaktól szabadítják meg az embereket. Legyőzik a cédruserdő rettentő szörnyét, *Humbabát*, elpusztítják az égi bikát.

Mikor *Enkidu* meghal, holtteste mellett Gilgamest elfogja a haláltól való rettegés. Felkeresi mitikus őst, *Um-napistit* (egyedül ő élte túl a vízözönt feleségével együtt, s az istenek

halhatatlanná tették őket): az örök élet titkát szeretné megtudni tőle. Gilgames virrasztással örök életet nyerhetne, de elalszik, az örök ifjúság fűvét pedig, miközben fürdik, egy kígyó nyeli le. Gilgames megérti az örök törvényt: neki is el kell viselnie a halált, mint más halandónak. Hazatérve Urukba felidézi Enkidu árnyát az alvilágból, hogy megtudja legalább, milyen a halál utáni élet. – Gilgames megnyugszik, hogy hőstettei megszerzik számára a túlvilági boldogságot is, s minél különbek tettei, annál nagyobb lesz jutalma is. Az eposz így igazolja Gilgames példáját.

Az ember teremtése a görög mitológiában

Az ember teremtéséről sokféle és egymásnak ellentmondó mítoszt őriztek meg az irodalmi alkotások. A mezopotámiai mondákban közös vonás, hogy egy főisten, illetve a leghatalmasabb istenek egy isten húsát és véréát agyagos földdel összegyúrva teremtették meg az embert. Munkára, városok építésére, a föld megművelésére és saját szolgálatukra alkották a földi lényeket.

A görög mitológia többféle formában képzei el az ember létrejöttét. Maga Hésziodosz is két változatot közöl *Munkák és napok* című költeményében.

Az egyik elképzelés szerint egy törzsből származnak az istenek és a halandók. Az emberek első nemzedéke aranykorban élt, s még Kronosz uralkodott fölöttük:

*Akkor még mindenki fölött Kronosz égi király volt,
s könnyű szívvel, akárcsak az istenek, élt a halandó,
távol a bajtól, távol a jajtól, még az öregség
sem járt köztük, mindvégig duzzadt az erőtlől
karjuk s lábuk, a kórság még nem törte meg őket;
mint lány álmom jött a halál rájuk, s amíg éltek,
csak jóban volt részük; a föld meghozta magától
bő termését és dolgozni merő gyönyörűség
volt, sok jó közepette, a dús legelőn legelészett
nyájuk, s kedvelték az oliimposzi boldogok őket.*

(Hésziodosz: *Munkák és napok*. Magyar Helikon, Bp., 1974. 112–120. sor.
Trencsényi-Waldapfel Imre fordítása)

Ezután az istenek egyre silányabb nemzedékeket teremtettek: következett az ezüstkor és a rézkor. A negyedik nemzedék már igazságosabb, derekabb és különb az előzőnél: a *héroszok* isteni fajtája volt ez, akiket félisteneknek hívtak a földön. Őket súlyos háborúk, emberpusztító harcok irtották ki a világból. Egy részük a hétkapujú Thébaiban halt meg, mikor Oidipusz nyájaiért küzdöttek, más részük Trója alatt pusztult el a szép hajú Helené miatt. Haláluk után Zeusz a föld széleire telepítette őket. A boldog héroszok a mély örvényű, a földkorongot körülfolyló Ókeános mellett a Boldogok szigetain

élnék, és Kronosz lett a királyuk, miután Zeusz feloldotta bilincseit. Egy évben háromszor hoz nekik mézédés termést az életet ajándékozó mező.

Végül elkövetkezett az ötödik korszak, a vaskor, a jelenkor. A nyomorult embereknek nincs pihenésük sem éjjel, sem nappal, örökös gondban, bajban telik az életük. Egyszer majd ezt a fajtát is el fogja pusztítani Zeusz. Abban a végső korszakban még fokozódni fog minden nyomorúság és minden gonoszság. A szülők és a gyermekek egymás ellenségei lesznek, a földön az igazságtalanság, a durva erőszak s a jogtalanság fog uralkodni. Csak a szörnyű szenvedések maradnak meg a nyomorult emberek számára, mert a becsületérzés (Aidósz) és az igazságos megtorlás (Nemeszisz) istennői elhagyják a földet. Csak az lehet boldog, aki a vaskor előtt halt meg, vagy aki a messze jövőben megéri a visszatérő aranykort.

Az embereknek, minden kor emberének örök nosztalgiáját foglalja magában ez a mítosz egy rég letűnt boldog korszak, az elveszett aranykor, a Paradicsom, az Édenkert után. De megszólal az a vágy és remény is, hogy a jelen, a mindenkori jelen igazságtalanságai kiegyenlítődnek, megszűnnek egy majdan eljövendő tökéletes világban, az új aranykorban.

Van a görög mitológiának egy olyan mondája is, mely a *gigászoknak* az istenek elleni lázadásával (*gigantomakhia*) hozza összefüggésbe az ember megjelenését. Gaia, a Földanya, bosszúra szomjazva a Tartaroszból lebilincselte a titánokért, világra hozta a gigászokat, a kígyólábú óriásokat. A dölyfös gigászok szétfeszítették a természet határait, a szigetek elhagyták helyüket, a tengerpartok eltolódtak, a folyamok megváltoztatták medrüket. Eltűntek a hegyek is, mert a félelmetes szörnyóriások ezeket használták fel fegyverül. Zeusz és az olümposzi halhatatlanok végül legyőzték iszonyatos harcokban a világ rendjét megzavaró szörnyeket, de a Föld a gigászok kiömlő véréből sarjasztotta az első embereket. Ezek is istentelenek és durván erőszakos lények voltak, akárcsak maguk a gigászok, s később a vízözön pusztította el ezt a kártékony emberfajt.

Az ún. Belvederei Apollón.
Leókhársz görög szobrász
művének római másolata